

KONSERVERINGSARBEIDER I HAMAR BISPEGÅRD 2014

RAPPORT

DOMKIRKEODDEN, ANNO MUSEUM
2014

Arbeidet i 2014 er utført av Erik Bjørnstad og Anne Kathrine Bakstad. De har også stått for den løpende fotodokumentasjonen av arbeidet. Konservator Tor Sæther har vært prosjektleder og stått for deler av dokumentasjonsarbeidet.

Geir Magnussen fra firmaet Bakken og Magnussen har veiledet oss gjennom ringmurens konserveringsmessige utfordringer. Vi hadde besøk av Geir Magnussen i tre omganger: 4. juni, 23. oktober og 14. november. Han var svært fornøyd med det arbeidet som ble utført.

Sydfløyen

Sesongen ble innledet med noe avsluttende spekking og vedlikehold på sydfløyen. De spekkede partiene ble dekket til med duk.

Glassbygget over sydfløyens nordmur

I løpet av 2013 ble det satt opp rammeverk til glassdekke over en del av sydfløyens nordmur.

I mars 2014 ble glassplatene montert av Hedmark glassmontasje, slik at dette prosjektet nå ble avsluttet. Bygget og glassflatene føyer seg diskret inn i helheten sammen med det nye toppdekket av Dantonit og gresstorv på sydfløyen. Det eneste som nå gjenstår er å få opp en forklarende tekst på glasset. Dette vil bli satt opp til museets åpning i mai 2015.

Østre ringmur

Den viktigste oppgaven i 2014 besto i å konservere den sydligste delen av østre ringmur. Høsten 2013 ble det bygd et enkelt beskyttelsesbygg over denne delen av muren, ca. 30 meter, for å starte opptørkingen av murverket.

Da vi i slutten av mai begynte å fjerne sementfugene på østsiden av østre ringmur, viste det seg at store partier av ytterlivet har vært tatt ned og murt opp igjen på 1960-tallet, uten at det foreligger god dokumentasjon for dette. Det finnes dessverre lite eller ingen fotodokumentasjon av den søndre delen av muren, men bilder av partier lenger nordover viser at store deler av ytterlivet her har vært borte før man startet restaureringen. Partiene med sement viste seg flere steder å være ganske dype, opptil 50 cm. Ytterlivet besto mange steder av det vi kalte flislegging, med bare tynne steiner lagt i sement og med ingen binding inn i kjernen. Det lå bare tykke kaker av sement inn mot kjernen.

Endrede planer

Da vi hadde fått et godt innblikk i tilstanden, ble Geir Magnussen konsultert. Han anbefalte å fjerne det moderne toppdekket for så å plukke ytterlivet ned stein for stein etter forutgående dokumentasjon, for å få en oversikt over hvor langt ned i muren det var brukt sement.

Vi forsto at disse oppdagelsene ville sprengte det tidsskjemaet vi hadde satt opp i våre planer, og 30. mai sendte vi en forespørsel til Riksantikvaren om tillatelse til å plukke de restaurerte partiene ned, for så å mure dem opp igjen med kalkmørtel. Samtidig gjorde vi oppmerksom på at vi ikke ville rekke å fullføre de 30 meterne som var planlagt. Tillatelse til å utføre arbeidet på denne måten ble gitt allerede samme dag. Fremgangsmåten ble også bekreftet i en befaringsrapport fra Riksantikvaren 19. juni. Det ble også besluttet å forlenge muresesongen ved å bygge et isolert vernebygg som kan varmes opp.

Vi bestemte oss for å konservere et stykke på ca. 12 meter og at det ville være lurt å ta det stykkevis for ikke å miste oversikten over de nedplukkede partiene. Dette arbeidet pågikk gjennom hele august, september, oktober og november.

Ved fjerning av toppdekket og nedtaking av steinene i ytterlivet viste det seg at den gamle murkjernen går høyt opp i muren, og at det trolig er høyden på denne som har vært med på å bestemme høyden på den restaurerte ringmuren. Muren ble tatt ned til det ikke lenger kunne påvises sement bak steinene. Det dreide seg om fra en halv meter og ned til mer enn en meter.

Murvange mot vest, tatt ned til opprinnelig bevart nivå

Samme murvange under oppmuring med kalkmørtel

Oppmuring av de nedplukkede partiene ble gjort fortløpende fra august og utover. Sementfugene i de mer uberørte delene av muren ble fjernet, og spekking av nederste delen av murens østre og vestre vange ble utført i august/september. Muring av toppdekke startet i november.

Muring av toppdekke

Mur med toppdekke ferdig 19.12

Murerarbeidene ble avsluttet den 19. desember. Etter det har varmen stått på for at mørtelen skal herde og det har vært vannet hver dag. Varme og vanning vil fortsette fram til midten av februar 2015.

Materialer

Spekking og oppmuring i de nedre delene av muren ble utført med såkalt hotmix-ren kalkmørtel. De to øverste skiftene av vangene og toppdekket ble etter anbefaling fra Geir Magnussen, murt med forsterket kalkmørtel, NHL 3,5.

Liming

En god del av de nedplukkede steinene var sprukket opp i flere deler. Disse ble limt med IB- steinlim, som er et tokomponent polyesterlim. Større sprekker og deler som var forvitret bort ble reparert med Lithomex. I østre vange lå en stein på flere hundre kilo som var delt i mange flak innover. Denne måtte limes sammen utenfor muren og heises på plass med talje til slutt.

Ferdig limt blokk i murens østre vange heises på plass

Steinblokka endelig på plass i muren

Muring i isolert vernebygg

Hovedårsakene til at vi var nødt til å strekke sesongen var for det første at konserveringsarbeidet viste seg å bli langt mer tidkrevende enn vi hadde regnet med, for det andre var dessverre Erik Bjørnstad helt sykmeldt i juli og halvt sykmeldt i august og for det tredje så er vi nødt til å avvikle ferie.

I begynnelsen av september var temperaturen uegnet for muring i friluft. Det gamle beskyttelsesbygget over søndre del av ringmuren ble tatt ned og et nytt isolert bygg ble konstruert helt fram til svingen i rampa over borggården. Dette arbeidet tok i overkant av to uker. Det ble lagt opp strøm til lys og varme.

Det var en ny erfaring å drive med ruinkonservering og muring med kalkmørtel i et isolert og oppvarmet vernebygg. Det krever god planlegging for at det skal bli mulig å gjøre en god jobb. Ikke minst er det viktig å tenke på å ha god nok plass på sidene og over ruinene, slik at man kommer til. Det var ikke bare å isolere det vernebygget vi vanligvis dekker ruinene med om sommeren. Det var

viktig å ha plass til mørtel, tvangsblender og plass til vanntønner slik at vi slapp å bære vannbøtter hele tida. Det var også viktig å sørge for et godt strømpoplegg til tvangsblender, lys og ikke minst varme. Arbeidslys var viktig. I tillegg til flyttbare lamper ble det laget to isolerte vinduer på vernebyggets vestvegg, høyt opp, slik at de kunne gi dagslys til store deler av ruinen. I et slikt vernebygg vil det bli store problemer med støv fordi vind og naturlig trekk er stengt ute. Vi løste dette med å gå til innkjøp av en liten industristøvsuger. Alt i alt var det en positiv erfaring å strekke muresesongen fram til jul. Det virker også som om murverket får en god og jevn herding.

Dokumentasjon

Dokumentasjonsarbeidet ble utført av Anne Kathrine Bakstad, Erik Bjørnstad og Tor Sæther. Gamle fotografier og dagbøker fra utgravningene av bispegårdsanlegget på 1950-tallet og fra restaureringsarbeidene på 1960-tallet ble gjennomgått for å få et bedre bilde av hvordan muren så ut før restaurering. Muren ble grundig fotografert gjennom hele prosessen, og det ble ført dagbok. Fotografier og dagboksnotater blir oppbevart i Hedmarksmuseets dokumentasjonsarkiv. Også i denne muren ble det funnet beinstykker i det som sannsynligvis er originalmørtelen i murkjernen. Disse er tatt inn som prøver med tanke på en senere C14-datering av muren.

Kurs og hospitering

Dessverre ble det i 2014 ikke tid til å besøke noen av de andre stedene der man konserverer middelaldermur, men den jevne kontakten med Geir Magnussen har også i år vært svært verdifull.

Tor Sæther deltok på Nordisk ruinseminar i Helsingfors/Åbo 24.-26. september med reisestipend fra Anno museum. Dette var særlig interessant med tanke på å se hvor utstrakt det fortsatt er med bruk av sement i ruinkonservering. Vi så flere eksempler på beskyttelseskonstruksjoner over murkronene på middelalderanlegg, og ikke minst diskusjonen om utforming av disse var interessant.

Anne Kathrine Bakstad og Erik Bjørnstad deltok på årsmøtet til Nordisk forum for bygningskalk i Helsingør 8. og 9. oktober. Dette var særlig nyttig med tanke på utvikling og vedlikehold av et nettverk av murere både i Norge og Norden.

Formidling av konserveringsarbeidet

Fordi bispegårdsanlegget er en del av et museum, er det naturlig å legge konserveringsarbeidene inn i den formidlingen som ellers foregår på her. Publikum viser stor interesse, og vi synes at det er viktig at murerne tar seg tid til å svare på spørsmål fra publikum. Tor Sæther har også hatt et par spesialomvisninger i løpet av høsten med tema ruinkonservering.

Den 3. oktober var det årsmøte i Nasjonalt nettverk for bygningsvern og håndverkskompetanse på museene. Møtet ble holdt i Elverum med innlagte befaringer. Hovedtemaet var mur og murbevaring. Det var satt av en og en halv time til konservering av middelaldermur på Domkirkeodden. Her ble det selvsagt fortalt mye om Riksantikvarens ruinprogram. Det var stor interesse for denne omvisningen og folk syntes det var spennende å få komme inn i det isolerte vernebygget og få se hva vi holdt på med der inne.

29.01.2015

Tor Sæther